

Barnevandringer

Av Odd Arild Nordli

Fra 1830 og fram mot århundreskiftet kunne en om våren på Sørlandet se store og små barneflokker langs veiene. Det var ikke mye sang og lek å spore blandt disse barna, men heller gråt og tårer på kinn.

Barna kom fra bygder vest i fylket og var på vandring østover for å få arbeid på gårder i Iveland, Birkenes, Mykland osv. De skulle til "Austlandet", som nevnte kommuner ble kalt. Også til vår bygd kom noen av disse arbeidssøkende barna.

Gregar Eikeland fortalte på en av Vennesla historielag sine vandringer noe som gjorde inntrykk. Hendelsen var fra hans oldefars tid og gikk i korthet ut på følgende:

En dag banket det på døra på Eikeland. Utenfor stod det ei jente og spurte etter arbeid som gjeter. Jenta var kanskje ikke mer enn 9 - 10 år gammel og liten av vekst.

I alle fall så eikelandsbonden ned på henne og sa: "Det var ei lita jente." Men den lille svarte: "Heima hjå okke mæle me ikkje hjuringane ette storleiken." Denne replikken kunne ikke bonden på Eikeland stå for, så jenta fikk arbeid som gjeter den sommeren. Jentungen sparte seg nok ikke, for det ble fortalt hun var den beste gjeteren de hadde hatt.

Denne lille jenta som kom til Eikeland for ca. 150 år siden, var en av mange som kom fra Mandalen, Audnedal, Lyngdal og Kvinesdal for å arbeide om sommeren lenger øst.

Barnevandringen er et sårt kapittel i vår landsdels historie. Det var nok mange som gråt, både åpenlyst og i det skjulte, da disse små ble sendt hjemmefra for å arbeide hos fremmede mennesker milevis borte. Barna kunne tryggle og be mor og far om å slippe å reise, men nøden tvang foreldrene til å sende dem av sted.

Det vanlige var at de dro av gårde i april og kom hjem igjen ut i november.

Når de reiste, hadde mange eiendelene sine i en klesbylt som hang i en stav som lå over skuldra. Andre hadde tingene sine i et skrin med

reimer i som de bar på ryggen. Det var ikke store reisebagasjen de hadde, så det var ikke den som tynget mest....

Hvordan disse små fant veien til sin nye arbeidsplass, kan en undre seg over. Men ofte gikk yngre barn sammen med eldre som var kjent. Reiseruten var forskjellige, men mange gikk over heiene til de kom fram til Mandalen. Derfra fulgte de omtrent den traseen som Sørlandsbanen har til Kristiansand. Fra Kristiansand reiste noen innover i landet, mens andre tok en båt østover langs kysten.

Men det var ikke alle som hadde noen å reise sammen med. Det fortelles om stortingsmann Hans Bråndland fra Vigmostad, at han fant veien fra Vigmostad til Høvåg da han bare var 7 år gammel. Mora fulgte han et lite stykke på veien, og da de skiltes sa hun: "Vårherre får passe på deg, nå kan ikke jeg følge deg lenger." Så hørte ikke foreldrene noe mer fra gutten sin før han kom hjem igjen på høsten med gjeterlønna i lomma.

Mange av barna ble godt behandlet der de kom. Noen kom til barnløse ektepar og overtok etterhvert hele gården. Men det er også mange eksempler på at barna hadde det vondt. De måtte arbeide fra tidlig om morgenen til sent på kvelden. Noen steder var det slik at barna på gården gjette når det var sol og fint vær, men når været var stygt måtte gjeteren vestfra på skogen med dyra.

I tillegg var det som oftes smått med både mat og varme klær, så mange sultet og frøs. Et lite vers fra Audnedal forteller hva en gjeter tenkte på når han var i skogen med buskapan:

Je dæ va kvellen
å æg sad mæ ellen
å alle sjeien va borte
så nær som mi
så fekk æ grauden aleine

Men for mange var hjemlengselen verre enn både hardt arbeid, lite mat og fillete klær. De største barna skjønnte hvorfor de måtte reise hjemmefra for å gjete. Lønna, som var ca. førti kroner for en gjetesesong, var helt nødvendig for at foreldrene skulle greie å beholde gården å ikke havne på fattigkassen. I tillegg ble det en munn mindre å

mette hjemme når en var borte på gjeting. Vissheten om dette hjalp dem nok litt når fortvilelsen og hjemlengselen var på det verste. Men mange av de minste skjønnte nok ikke dette. I tillegg til at de frøs og sultet, kunne de ikke forstå at mor og far kunne være så slemme at de sendte dem av sted.

Hvordan gikk det med disse barna senere i livet?

Skjebnene er selvsagt uttallige, men mange ble raskt voksne fordi de tidlig måtte lære å greie seg selv.

En hel del reiste til Amerika så snart de fikk mulighet. De innså at hjembygda ville bli et liv i fattigdom uansett hvor mye de arbeidet og slet.

Men for mange ble somrene som barnarbeider på "Austlandet" en vond opplevelse som det helst ikke ble snakket om.

Det er også skrevet svært lite om dette emnet. Den eneste artikkel jeg kjenner til er: "Barnevandringer på Sørlandet i eldre tid" av Gabriel Øidne. Det er der jeg har funnet det meste av stoffet.

Hva var så bakgrunnen for disse barnevandringene?

Peder Clausen Friis, som var prest i Audnedal, skrev at Vest-Agder var en "mager og ufruktbar egn."

Det hadde han nok rett i hvis han sammenlignet med andre fylker. Bare tre prosent av Vest-Agders areal var dyrket på denne tiden. Rundt Oslofjorden var det tilsvarende tall tretti prosent.

Vest-Agder var også, før utvandringen til Amerike satte inn for alvor, ett av de tettest befolkede fylker i landet. Gårdene ble delt flere ganger, og de ble til slutt så små at deler av befolkningen levde på sultegrensen. Sulten rammet først og fremst folk som bodde inne i landet i vestre del av Vest-Agder.

De som bodde ute ved kysten hadde vanligvis heller ikke store gårder. Men der hadde befolkningen fiske og sjøfart som ga mat og penger, så de greide seg noe bedre.

Vogt, som var stiftamtmann, skrev i 1862 at fattigdommen som hersket i disse bygder var verre enn i noen annen del av landet.

I dag kan vi neppe forestille oss den fortvilelse mange av disse

menneskene måtte føle når barna ble sendt hjemmefra. Riktignok levde folk flest under vanskelige forhold, men mange av de små som ble sendt til "Austlandet" for å gjete var nok blandt de som hadde det verst.

-Så kan en undre seg over at det ikke er mer enn litt over hundre år siden disse arbeidssøkende barna kom gående gjennom vår bygd.